Звонко НИКОДИНОВСКИ

СЕМИОЛОГИЈАТА НА МАЧКАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

§ 1. Една проширена енциклопедиска дефиниција ја дефинира мачката на следниот начин: Тоа е мал, див или питом цицач, од родот на мачки, со кратка и заоблена муцка, со долги мустаќи, со издолжени и сјајни очи, со триаглести уши, со подвижни канџи, со сјајно крзно, со подвижно и мускулесто тело, со развиени сетила за слух, вид и мирис, кој се храни со месо или со подготвена храна.

Ова е **денотативната дефиниција на мачката** со која таа се идентификува како природно суштетство. Во нашиот труд ние ќе се обидеме да ја одредиме **семиолошката дефиниција на мачката** односно да видиме кои особини на мачката се искористени во јазичната семиотика на македонскиот јазик.

Во овој труд ние ќе се задржиме на **значењата на мачката (на нејзините физички особини и однесување) во јазичната семиотика и тоа во корпус од вкупно 165 единици на македонскиот јазик: 3 лексемски, 45 фраземски и 117 комуникативни единици [54 пословици (кратенка: посл.), 21 интерактивна единица (кратенка: интер.), 20 гатанки (гат.), 13 верувања (вер.), 3 вица, 2 афоризма (афор.) и по 1 брзоговорка, кушање, прашанка и гледање во шоља].**

Пред да стигнеме до јазичната семиотика ќе се задржиме на симболиката на мачката во етносемиотиките на разни народи.

1. СИМБОЛИЧКИ АСПЕКТ

§ 2. Симболичката вредност на мачката произлегува од нејзината улога во животот на човекот. Се претпоставува дека мачката е припитомена од страна на луѓето во стар Египет, околу 2500 години пред нашата ера.

Симболизмот на мачката е доста хетероген и тој осцилира од благопријатни до неблагопријатни влијанија што може да се објасни едноставно со самото однесување на мачката кое е нежно и подмолно истовремено.

Во Јапонија мачката е животно со **лош предзнак** кое е способно да убива жени и да ја зема нивната форма. Во Будизмот на мачката ѝ се префрлува што единствено таа, заедно со змијата, не се возбудила при смртта на

XXIX Научна конференција,
Меѓународен семинар за македонски јазик, литература и култура,
Скопје, 2003, pp. 265–284.

Буда. Во стара Кина мачката била сметана како доброќудно животно. Интересно е да се одбележи дека во кабалата, како и во Будизмот, мачката е поврзана со змијата: таа го означува гревот, злоупотребата на овоземните добра. Во кинескиот Зодијак мачката **симболизира такт, смиреност и солзи. Таа претставува удобност и безбедност, меланхолија кај жените и мудро размислување кај мажите**.

Во стар Египет строго се казнувале оние кои усмртиле намерно или ненамерно мачка. Убиецот на мачка се сметал за криминалец а за стореното дело можел да се искупи единствено преку измачување. Кога во едно семејство ќе им умрела мачка, домашните во знак на жалост си ги бричеле веѓите а умрената мачка била балсамирана и погребана на достоинствен начин.

Во стар Египет мачката била обожувана во ликот на божицата Бастет, како доброчинителка и заштитничка на човекот. Во многу уметнички дела таа е претставена со нож во шепата како ѝ ја отсекува главата на змијата Апофис, која ги персонифицира непријателите на сонцето и која се обидува да го преврти светиот чамец на неговото патување низ подземниот свет. Тука мачката ја **симболизира својата сила и умешноста**. Додека мачорот му бил посветен на сонцето и на богот Озирис, мачката ѝ била посветена на месечината и на божицата Изис. Таа била лунарен симбол а промените на формата на зеницата ги евоцирале фазите на месечевиот циклус.

§ 3. Во келтската традиција на мачката се гледа со **извесен сомнеж.** Во муслиманската традиција мачката, освен црната, има **позитивна конотација**. Мачката е таа која, според легендата, му помогнала на Ное да ги истреби глувците. Имено, барајќи решение за многубројните глувци кои им пречеле на патниците од ковчегот, Ное поминал со раката врз челото на лавот кој кивајќи исфрлил пар мачки и затоа мачката наликува на лавот (и таа е од родот *мачки*).

Црната мачка поседува магични особини. Така нејзиното месо се дава на оној кој треба да биде ослободен од магија; а доколку се прикачи жолчка од црна мачка на жена која има менструација веднаш ќе ѝ се прекине циклусот. Во многу традиции **црната мачка симболизира темнина и смрт**.

Поврзаноста на црната мачка со вештерството е особено силна во средниот век. Се мислело дека вештерките сакале да се претворат во црни мачки и дека мачките се постојани гости на вештерските средби – сабат. Оттаму и традицијата за време на одредени празници мачките да бидат измачувани и спалувани по плоштадите. Поврзаноста на вештерката со црната мачка не е случајна. Имено, вештерката претставува митска проекција на лошата мајка и како таква таа ги споделува со мачката страста, привидната нежност и итроста.

Понекогаш **мачката има улога на служител на Пеколот**. На Суматра веруваат дека мртвите, за да се качат на небото, треба да поминат еден мост: под мостот е амбисот на пеколот. Чувар, наоружан со копје и штит, стои на влезот од небото, а до него стои мачка и таа му помага да ги фрли грешните души во водите на Пеколот.

Кај Индијанците Пони од Северна Америка мачката претставува **симбол на вештина, на размислување и остроумност**. Мачката набљудува, таа е препредена, спокојна и секогаш го добива тоа што го сака. Токму затоа мачката е свето животно кое не може да биде убиено освен за религиозни цели и тоа со придржување до одредени обреди. Така на пример во Централна Африка бројни мешини за лекови се направени од кожа на дива мачка.

2. СЕМИОЛОШКИ АСПЕКТ

§ 4. Фигуративните значења на мачката ќе ги разгледаме од гледна точка на семиолошката фигура која се наоѓа во основата на фигуративното значење. Под *семиолошка фигура* ја подразбираме релацијата која лежи во основата на фигуративното значење. Додека областа од која потекнува релацијата претставува област на семиолошката фигура. Кај единиците со МАЧКА разликуваме четири семиолошки области: *анатомија, однесување на мачката, однесување меѓу мачката и кучето и однесување меѓу мачката и луѓето*.

2.1. Анатомија на мачката

§ 5. Од анализата на македонските фигуративни единици можеме да видиме дека тие ги користат следните особини на мачката: **целост, структура и физички особини.**

Целоста на мачката ја среќаваме во неколку единици од кои се гледа хетерогеноста во конотациите на мачката:

Најпрвин мачката се јавува во една единица со неодредена конотација: (фраз.) *до куче, до маче* = (фраз.) сите.

Меѓу единиците со позитивна конотација, мачката го позајмува своето име за метафорично **означување на лица од женски пол и посебно на девојки:** (фраз.) *згодна (добра) мачка* = убава девојка; (хипокористик) *Маче* ! = Обраќање кон девојка.

Негативниот строеж на мачката се содржи најпрвин во две единици во кои мачката е спротивставена на кучето: (посл.) *Кучето е благослоено, а мачката е к'лната* = Луѓето повеќе ги сакаат кучињата отколку мачките; (вер.) *Мачката молела Бога сите куќни луѓе да изумрат за таа да остани*

сама во куќата, за да се шири, и што да најди сè да јадит. А пак песот молел Бога сите во куќата да бидат живи, најпоеќе децата да се живи, чунки тие ќе му даваат леб.

Мачката може да биде и **негативен предзнак**: *(вер.) Мачка ако прерипа мртовец, ќе се свампироса тој човек.*

Последната етапа од **негативната валоризација на мачката го достигнува и чисто семиолошкиот план:** (гледање во шоља) *Мачката во шоља е симбол на лицемерие.*

§ 6. Признакот **структура** е застапен преку 3 делови од телото на мачката:

Очите: (фраз.) *има очи како мачка* = има очи што светкаат; (фраз.) *му светат* некому *очите како на мачор* = направил нешто и не може да го сокрие, стрвен е.

Мустаќите: (фраз.) *има мустаки долги како на мачор* = има долги мустаќи; (посл.) *И мачорокот има мустаќи* = Поседувањето на некоја добра физичка особина не значи и автоматски позитивно вреднување на тоа лице.

Нокти: (гат.) *Под земја оди – плуг не е; нокти има – мачка не е; муцка има – свинче не е* = Гатанка за крт.

§ 7. Во групата **физички особини** можеме да ги изделиме особините:

Бојата на мачката се среќава во неколку разновидни единици:

во гатанки: (гат.) *Црно мече газо си пече* = Гатанка за котле на верига; (гат.) *Црвено маче со црна опашка* = Гатанка за фес; (гат.) *Црвено маче коремо си пече, сос газо стапка прави* = Гатанка за грнче за боб;

во брзоговорка: *Сива шута котка, сив шут котарок гони* (3 пати);

во фразема: (фраз.) *не гледа ни бела мачка* = е пијан, зашеметен;

во неколку верувања: (вер.) *Ако ти пресече црна мачка пат ќе ти се случи несреќа;* (интер.) *Бог да чува црна мачка пате да не ти пресече* ! = Изразување желба црна мачка да не му пресече пат на соговорникот; (вер.) *Ако се најде на црна мачка бело влакно и ако некој го голтне се верува дека ќе умре;*

во едно кушање: Кушање од брух (клинои) – *Се капе лицето во коритце во кое после се капе и црна мачка и се пушта потоа да си оди а оној што куша, откако ќе ја истури водата надвор, вели:* - *Како што се истресе мачката од оваа вода што го искапав (Бориса), така да се истресат клиноите од Бориса.*

и во една прашанка: - *Што е филозофија: Да ловиш во црна темница црна мачка.* - *Што е идеалистичка филозофија: Да ловиш во црна темница црна мачка а да ја нема.* - *Што е марксистичка филозофија: Да ловиш во црна темница црна мачка, да ја нема мачката а да викаш дека си ја фатил.*

Големината на мачката се среќава во една фразема: *прави од мачка мечка* = ги преувеличува работите.

Физичката издржливост на мачката се наоѓа во основата на следните пословици: (посл.) *Мачката има девет души* = Мачката може да издржи и да истрпи многу страдања и маки без да се повреди смртно; (посл .) *Жената и мачката тешко/мачно умираат* = Жената и мачката се биолошки многу издржливи суштества; (посл.) *Жената и мачката се со (по) девет души* = Жената и мачката се биолошки многу издржливи суштества.

Возраста на мачката е застапена во една фразема која ја валоризира поодминатата возраст како **искуство значајно за струката и за љубовта**: (фраз.) *тој е стар мачор* = препреден.

2.2. Однесување на мачката

Семиолошката фигура *однесување на мачката* е застапена со неколку свои подфигури:

1.	мачката се лиже	5.	други однесувања на мачката
2.	мачката преде	6.	мачката се храни
3.	мачката лежи и спие	7.	мачката се размножува
4.	мачката е подвижна		

2.2.1. Мачката се лиже

§ 8. Особината на мачката да се лиже нашла одраз и во единици со фигуративно значење. Откако добро ќе се најаде, мачката си ги оближува мустаќите: (фраз.) *брише си мустаките како мачорок на каде југ* = се најадува убаво и си ги оближува усните; (фраз.) *се оближува како мачка* = се најадува убаво и си ги оближува усните; (фраз.) *сука мустак како мачор* = очекува добивка.

Лижењето на мачката може да има и терапевтски карактер: (интер.) *Ќе ти мине како на маче !* = Изразување став дека дека некоја рана (болест) бргу ќе му помине на соговорникот.

Накрај, **лижењето на мачката може да носи и предвидувачка содржина**: (вер.) *Мачка се мие – гости ќе нѝ дојдат*; (вер.) *Мачката кога да седит покрај огниште и да си миет с нога лицето, ако е свртена од кај што огрева сонце, времето ќе се отворит, ако е лошо или облачно. А пак, ако е свртена в север, чекај студен ветар. Ако е откај југот, за дож покажуат. И под опашка кога се миет, и тогај дож покажуала;* (вер.) *Мачка ако се лиже, ќе задувал ветер од онаа страна на хоризонтот, кон која е завртена таа, кога се лиже.*

2.2.2. Мачката преде

§ 9. Кога преде мачката значи дека е задоволна и на тој начин ги изразува своите чувства. Ако предењето претставува последица на задоволена потреба, тогаш тоа може да се јави и како знак кој може да ја замени и самата потреба и во тој случај се добива метонимија на замена на причината со последица: **предењето е знак дека некој нешто бара**. Тоа го потврдуваат следните 3 единици: (фраз.) *преде како мачка* = (за дете) се умилкува; (интер.) *Што предеш како мачка* ? = Прашање упатено до соговорникот за неговите намери; (афор.) *Ако немаш значка преди како мачка* = "Хихирику", 11.01.1987.

Предењето може да се јави во фигура и преку својата звучна страна: (интер.) *Не преди како мачор* ? = Префрлување до соговорникот да не зборува неразговетно; (фраз.) *тенко преде* = животот е некому во опасност.

И на крајот, предењето се јавува и како суштинска карактеристика која ја определува мачката како суштество во следните гатанки: (гат.) *Везден/секој ден преде а преѓа нема* = Гатанка за мачка; (гат.) *Фурка нема а преде* = Гатанка за мачка; (гат.) *Цела ноќ преде, ништо на мегдан* = Гатанка за мачка; (гат.) *Везден преде и никогаш не може да допреде* = Гатанка за мачка; (гат.) *На огниште седи, готвач не е, повезден преде, а преѓа нема* = Гатанка за мачка; (гат.) *С'ден Мара седела, с'ден Мара предела, опашка је вретено, а мустаќи предено* = Гатанка за мачка.

2.2.3. Мачката лежи и спие

§ 10. Мачката е животно кое поголемиот дел од денот го поминува во одмор и тоа во карактеристична положба при која задните нозе ѝ се испружени во правец на предните, предните ѝ се свиткани а главата ѝ е или малку подигната или пак потпрена на предните нозе.

Таа положба на одмор на мачката послужила како **фигура за одморање** во следните единици: (фраз.) *седнал како маче на каче* = се одмора безгрижно; (фраз.) *свил си вратот како мачорот во тланикот* = се одмора безгрижно; (фраз.) *се испружил како мачор* = мрзеливо лежи; (гат.) *Едно нешчо две натурлјуву, две опулјува, четири зберува, а едно испушча* = (вар.) *Една брчаленка, две испуленки и четири поземлики* = Гатанка за мачка кога легне, нозете си свива, а ушите и опашката надигва.

Тоа однесување на мачката, како и многу други животински однесувања, послужило како **аналошки знак за два вида појави:**

метеоролошки: (вер.) *Ако се грее мачка завртена кон огнот со предниот свој дел претскажувало дека зимата ќе била напред,* - *во првите месеци; ако пак била свртена со задниот дел, ќе била назад,* - *во последните месеци;*

економски: (вер.) *Мачката ако се влечка по газо низ куќа, не било на арно: ќе зијанела таа куќа; ама ако се влечка од огништето накај вратата или откај вратата накај огништето ќе добиеле.*

2.2.4. Мачката е подвижна

§ 11. Мачката е исклучително подвижно суштество, со силна мускулатура, со способност да скока и да биде успешен ловец.

Особината на **голема подвижност** се содржи во една фразема: (фраз.) *подвижен (жилав) како мачка* = е подвижен (за човек), додека следните две пословици ја користат таа способност на мачката за да **означат вешти и снаодливи луѓе**: (посл.) *Мачка на грб не паѓа* и (посл.) *Мачката секогаш на нозе паѓа* = Има луѓе кои секогаш успеваат да ги решат во своја корист и најтешките животни ситуации.

Способноста на мачката да му се прикрадне тивко на пленот ја наоѓаме во следните фраземи кои означуваат **нечујно движење:** (фраз.) *се искрадува како мачка* = оди нечујно и незабележително; (фраз.) *оди тивко како мачка* = оди нечујно.

2.2.5. Други однесувања на мачката

§ 12. Во следните единици се користат неколку особини на мачката:

прозведувањето звук од страна на мачката означува **нешто неважно**: (фраз.) *мачкина кашлица* = неважна работа; (интер.) *Ни гау ни мау не се слуша од него* = Изразување став дека некој е многу мирен; (посл.) *Мачката викала од листо на горага, а кога паднала кладата, утрајала се* = Постојат луѓе кои се жалат и предупредуваат на ситни работи а кога ќе се случи нешто големо молчат;

муртењето на мачката означува **нерасположеност**: (фраз.) *се намуртил ко мачка на зло време* = се намуртил без некоја причина;

напивањето на мачката означува **опијанување:** (фраз.) *се напива како мачка* = се опијанува;

социјалниот живот на мачката, онаа уличната, означува **амбиција за успех**: (посл.) *Поарно е да бидеш глаа на мачките, одошто опашка на ‘рсланите* = Човек треба да се мери секогаш спрема најдобрите во одредена категорија.

2.2.6. Мачката се храни

§ 13. Семиолошката фигура *Исхрана* е најбогата во составот на единиците со фигуративно значење што ги гради мачката.

Токму начинот на исхрана на мачката ги користи нејзините добри сетила за слух, вид, мирис како и начинот на движење кои прават од мачката добар и умешен ловец: фраз. *ококорил очи како мачор во мутли* = ги отвора широко очите за да гледа подобро, особено во темница; (интер) *Што ѕиркаш како мачор* ? = Изразување став дека говорникот ги знае вистинските намери на соговорникот кој сака да земе (грабне) нешто; (фраз.) *демне како мачка* = е подготвен да стапи во акција*;* (фраз.) *остри нокти како мачор* = се спрема за напад.

Тоа признание за мачката го среќаваме и во следните единици: (интер.) *Мачка си, нема што* ! = Изразување став дека некој е многу способен; (посл.) *Жената е како мачка* = Жените се брзи и способни.

Понекогаш мачката го користи нагонот за ловење само за **играње**: (фраз.) *скока како мачка по мравка* = се игра со ситни и неважни работи.

Како месојадно животно мачката е свртена пред сѐ кон глувците и рибите.

§ 14. Успешното **фаќање глувци и стаорци** всушност бил и главниот мотив што старите Египќани ги припитомиле мачките за да ги ловат глодарите кои ги уништувале житариците во долината на Нил.

Особината на мачките да ловат глувци е основна карактеристика преку која тие и се застапени во гатанките. Во една гатанка ја наоѓаме мачката како дел од загатката: (гат.) *Ногу сака да јаде мише, а гулемо е колку них. Мачка не е. Погоди шчо е ?* = Гатанка за невестулка, златица, додека во три гатанки мачката е дел од одгатката: (гат.) *Чекана чекат, Бегана бегат, скокна чекана, ја фати Бегана* = Гатанка за мачка и глушец; (гат.) *Клечо клечи, трчо трчи; Рипна клечо, фана трчо* = Гатанка за мачка и глушец; (гат.) *По боја е сив, глувци ногу јаде и сланина краде* = Гатанка за мачорок.

Вродениот инстинкт на мачката да лови глувци е застапен во една пословица која го потврдува **генетското наследство кај луѓето**: (посл.) *Што мачка мачила, то глувци лоила* = Децата ги наследуваат карактерните црти (посебно негативните) на своите родители.

Односот на мачките кон глувците може да стане **модел за однос меѓу ловец и жртва:** (фраз.) *се игра како мачка со глушец* = се игра со жртвата, или **пак за однос меѓу половите**: (посл.) *Жените сега ѝ повелаат мажите и си играат со нив како мачките со глувците* = Жените командуваат со мажите; (афор.) *Една добро воспитана мачка не би смеела да се поигрува со глушец кој не ѝ е претставен.*

Додека во претходните единици мачката играше улога на агенс во однос на глушецот, во следните единици односот меѓу нив е реципрочен и тој станува **знак за луѓе кои се мразат или кои се антагонистички расположени**: (интер.) *Пријатели се како мачка и глушец* = Искажување став за двајца луѓе дека се мразат; (фраз.) *се гледаат како мачка и глушец* = се гледаат непријателски; (посл.) *Мачетому на смеење, (ама) глушчетому на плачење* = Честопати една иста работа за еден е корисна а за друг штетна.

§ 15. Односот меѓу мачката и глушецот може да стане и **фигура за спротивниот карактер на желбите и намерите на поединецот и оние на другите односно на околината:** (посл.) *Што кроет глувците, мачката им го расипвит* = Честопати она што човек го планира не може да се оствари зашто е спротивно на нечии други интереси; (посл.) *Едно мислат/Друго кројат глувците, друго мачорот* = Едни луѓе често планираат работи кои се спротивни на плановите на други луѓе; (посл.) *Ќе умре мачката, а за глувците мисли* = (вар.) *Мачката и кога цојсвит, за глуфците мислит* = Човекот секогаш мисли на задоволствата во животот.

Желбите на поединецот, посебно ако нема доволно сила, не може да се остварат доколку не **се сообразат со ситуациите:** (посл.) *Ако глувчето сака да живее, нека не се шета на мачката пред носот* = За да опстанат, послабите луѓе треба да се чуваат од своите непријатели и да не ги предизвикуваат.

Токму затоа, **човек треба да биде внимателен** во секој момент, па и во момент на уживање: (посл.) *И танец водете и на дупка гледајте* ! = Човек треба да биде внимателен во сè па и во задоволствата.

§ 16. Односот меѓу мачките и глувците **станува знак за односот на хиерархија во општеството, за редот во општеството, во службата и во животот**. Многу е силна пораката која произлегува од сите пословици дека ништо не може да функционира без ред и поредок: (посл.) *Играат глувците, оти ги нема мачките* = Кога ги нема претпоставените, потчинетите не се

дисциплинирани; (посл.) *Кога да ја нема дома мачката/Во која куќа нема мачка, глувците оро водат / си играат*; (посл.) *Каде има мачки, таму глувците не шетаат* = За да се одржи редот потребни се чувари на редот.

Доколку не се почитува востановениот ред, не може ни општеството да функционира: (посл.) *Кај што немат мачка, глувците бараат пљачка* = Ако нема чувари на редот настанува безредие и грабеж; (посл.) *Кога да ја нема дома мачката, глувците сѐ што ќе најдат ќе изгризат* = Ако нема чувари на редот настанува безредие и грабеж.

Токму затоа луѓето треба да го стимулираат востановувањето на редот: (посл.) *Кој рани мачки, не рани глувци;* (вар.) *Ако не раниш мачки, ќе раниш глувци* = За да изврши одредена работа, човек треба и нешто да потроши; (посл.) *Сита мачка глувци лови, а гладната по куќата краде* = За да обавува добро една функција, човек треба да биде и добро награден*;* (посл.) *Лоша мачка глувци фаќа* = За да обавува добро една функција човек треба да ги поседува квалитетите потребни за изведување на таа функција; (посл.) *Мачка со ѕвонец/венец не фаќа глушец* = За да обавува одредена функција, човек треба да постапува соодветно.

(Не)соодветствувањето на средствата со целите се гледа и од следниот виц: *Едно девојче ѝ покажува на својата пријателка едно убаво маченце. – О колку е убаво ! Дали би сакала да ми го позајмиш, знаеш ние имаме глувци дома. – Не, подобро е да ги донесеш твоите глувци овде.*

Овдека ќе ја наведеме и следната пословица со сексолошка содржина: (посл.) *За стар мачорок (младо) глувче требит* = На повозрасните мажи им требаат млади жени, за која не можеме со сигурност да кажеме дали припаѓа во арсеналот на мачоистичките пословици или пак во редот на оние кои го илустрираат ставот за соодветството на средствата со целите.

§ 17. И **рибата како омилена храна на мачките** влегла во многу единици со фигуративно значење. И оваа семиолошка фигура, како и другите, означува позитивно и негативно конотирани работи.

Кај позитивните се издвојува пословицата која упатува на **природниот ред на нештата**: (посл.) *За биол слама, (а) за мачка риба* = Работите треба да бидат според својата природа.

Потоа доаѓаат единици во кои таа фигура означува **упорност:** (фраз.) *закачил се като мачка за пастрмка* = се држи до нешто упорно; (виц) *Мамо, видов бела мачка. – Ако сине, белите мачки носат среќа. – Ама мамо, оваа мачка ја изеде рибата што ја приправи за ручек.*

Фигурата служи и за означување на **човечката проникливост**: (посл.) *Мачката под камен да има риба скриена, ја намирисуат* = (вар.) *Мачката*

преку три куќи ја намирисуат рибата = Има луѓе кои се проникливи и можат веднаш да откријат одредени работи.

Кај негативно конотираните на удар се следните човечки особини:

Во една друга единица истата фигура се јавува со значење на **недостиг на одлучност:** (посл.) *И мачката ќе ловеше риби, ако не се плашеше од водата* = (вар.) *И мачката би фашчала рипчиња, ама не сака да си и квасит ноѕете* = За да направи одредена работа, човек не треба да има само добра волја туку и одлучно да се зафати со нејзино изведување.

Човечката непромисленост: (интер.) *Ја остајл мачката да је вардит рибата* = Изразување критички став кон некого кој направил нешто непромислено што му наштетило.

Човечката неискреност е застапена во најголем број единици:

(интер.) *Мачка неќе ле риба, та и ти мома/невеста* = Одговор на говорникот дека не му верува на соговорникот дека не сака девојки; (интер.) *Мачката риба не јаде, па и ти бонбонче* = Одговор на говорникот дека не му верува на соговорникот дека не сака бонбони; (посл.) *Зар неќи мачка риба и Турчин кокошка пржена* = Има луѓе кои се преправаат дека нешто не сакаат а всушност многу го сакаат; (посл.) *Неќе мачка риба* = (вар.) *Мачка риба не јаде*! = Има луѓе кои се преправаат дека нешто не сакаат а всушност многу го сакаат; (посл.) *Мачка риба не јаде: през плет та в ред* = Има луѓе кои се прават/кои зборуваат дека нешто не сакаат а всушност тоа многу го посакуваат; (посл.) *Мачка риба неќе, а за неја мустако си оближуа* = Има луѓе кои се прават/кои зборуваат дека нешто не сакаат а всушност тоа многу го посакуваат;

(посл.) *Ние риба немаме, а мачката риба влече* = Иако понекогаш луѓето не ја кажуваат вистината, таа сепак се открива.

(посл.) *Мачката кога не може да докаче рибата, она плуа* = Има луѓе кои се прават дека нешто не сакаат само затоа што не можат да го имаат; (посл.) *Не јаде мачката риби, оти се високо закачени* = Има луѓе кои се прават дека нешто не сакаат само затоа што не можат да го имаат.

§ 18. Постојат и други единици во кои е застапена мачката преку признакот *Начин на исхрана*. Во стар Египет мачките биле користени и за лов на птици (ги донесувале паднатите птици). Фасцинираноста на мачките од птиците се содржи во следната единица која означува **мечтаење:** (посл.) *Било, што било, сојкино крило: сојката летна, мачката клепна* = Понекогаш на човек му останува само да мечтае по некои работи.

Мачката е животно кое има **репутација на голем јадач и алчно суштество** (фраз.) *го омрсува мустакот* = има сексуален однос; (фраз.) *лаком како мачка* = е алчен; (интер.) *Јаде како мачка, а работи како бубачка* = Изразување став дека некој многу јаде а работи многу малку; (гат.) *Црвено виси, козињаво го чека* = (вар.) *Корваво висит, коштраво мислит* = Гатанка за месо обесено и мачка.

Се разбира дека кога е мала, мачката нема потреба од многу храна: (фраз.) *јаде како маче* = јаде малку.

Освен глувците и рибата, мачката ја привлекува и друг вид на храна:

Месото како вид храна гради единици кои упатуваат на **човечката проникливост**: (интер) *Што се вртиш како мачка околу пастрма* ? = Изразување став дека говорникот ги знае вистинските намери на соговорникот кој сака да земе (грабне) нешто; (посл.) *Мачката и преку девет ридој ја намирисвит пастрмата* = Има луѓе кои можат веднаш да откријат одредени работи.

Млекото, како еден од омилените продукти на мачката, послужило како фигура за градење на пословици кои препорачуваат **човечка претпазливост**: (посл.) *Откриено млеко мачки го јадат* = Во работата човек треба да ги преземе сите мерки на претпазливост*;* (посл.) *Покриено млеко мачка не го лока* = Во работата човек треба да ги преземе сите мерки на претпазливост, или **обезбедени услови за живот**: (посл.) *Тешко то маче на питано млеко* = На луѓето им се потребни обезбедени услови за живот.

Сирењето се користи во една интерактивна единица за да означи **бел тен на соговорникот**: (интер.) *Мачкана сирење ќе те сторит* = Изразување став дека соговорникот е многу бел.

Маста како чест прехранбен производ во минатото се содржи во една пословица која упатува на **човечката свесност за последиците:** (посл.) *Мачката што јаде маст, јаде и стап* = Човек кој има добивка од одредена работа е свесен и за евентуалните негативни последици.

Мачката не се стеснува да бара храна и на места на кои не треба да се наоѓа (на пр. на маса), па оттаму честопати и она што го подготвуваат домашните за себе станува плен на мачката. Токму тој факт служи за означување на **помиреноста дека нешто повеќе го нема:** (интер.) *Папала мацата !* = Изразување став кон соговорникот (најчесто дете) дека нешто веќе го нема.

Нагонот на мачката за исхрана послужил и за **поставување прашање до соговорникот за неговото молчење**: (интер) *Да не ти го изела мачка јазикот* ! = Прашање до соговорникот за тоа зошто молчи.

Мачката има репутација на самостојно животно кое пред сè сака да ги задоволи своите потреби и тоа нејзино својство гради фигура која ја означува **човечката себичност**: (посл.) *Сита мачка стопан не припознаа* = Човек што ги задоволил своите потреби не ги респектира другите и претпоставените.

2.2.7. Мачката се размножува

§ 19. Нагонот на мачките за размножување служи како основа за означување на **голем сексуален нагон:** (фраз.) *и опулил очите како некој мачор* = има голем сексуален нагон; (фраз.) *б'скаа му очите кат на мачорок* = има голем сексуален нагон; (фраз.) *збеснал ко/како мачка во сечко* = има голем сексуален нагон; (посл.) *На поп вдоец и на мачорок во сечко не барај им ја трагата* = Кога се млади луѓето одат во љубовни авантури.

Сексуалната активност на мачките е особено развиена во месецот февруари кој оттаму го добил и своето **метонимиско име:** (фиг.) *месец на мачките* = февруари.

Ако два мачора се соперници во освојувањето на една мачка стануваат **знак за непријателски однос**: (фраз.) *се гледаат како мачори* = се гледаат непријателски.

Сексуалниот нагон треба да се контролира доколку не се сака да се дојде до понекогаш несакана последица – бременост: (виц) *Една млада девојка во благословена состојба забележа една мачка со мачиња тукушто донесени на свет. – Кутра мачко, зар и ти не умееше да речеш 'не' ?*

Токму затоа и големиот сексуален нагон на мачката послужил и за означување на **човечката пролиферација**: (фиг.) *се накотија* = (пејоративно) се размножија.

2.3. Однесување меѓу мачката и кучето

§ 20. Поради големата конкуренција во исхраната и пред сè во борбата за придобивање на човековата љубов и наклоност, мачката и кучето не се трпат многу меѓусебно.

Мачката, доколку е нападната од кучето, **спремна е секогаш на соодветен одговор**: (фраз.) *се насрлил како мачка пред куче* = се наоѓа во положба на напад.

Оттаму и нивното соперништво станало **прототип на непријателски односи:** (фраз.) *живеат/се милуваат/се сакаат како кучето и мачето* = (ирон.) не се секаат, не се поднесуваат еден со друг; (фраз.) *се гледаат како пес и мачка* = се гледаат непријателски.

Понекогаш се случува приликите да ги натераат и вечните непријатели да си подадат рака: (посл.) *Куче и маче наедно, (и) момокот и момичката заедно* = Времето е многу студено; (интер.) *Се здушиле кучето и мачето* ! = Изразување став дека се спријателиле оние кои биле непријатели.

2.4. Однесување меѓу мачката и луѓето

§ 21. Односот на луѓето кон мачките во принцип е позитивен. Во Европа мачката станува домашно галениче од времето на Ренесансата и гради фигури кои означуваат **блискост, дом, грижа:** (интер.) *Нема ни куче ни маче* = (вар.) *Тој нема ни дете ни коте* = Изразување став дека некој нема ни роднини ни пријатели; (посл.) *Лете да си куче – зиме да си мачка* = Летно време човек може сам да најде и сместување и храна додека зиме тоа е многу потешко.

Мачката има многу грациозни движења и кога сака да добие нешто од човекот таа се трие од човекот и токму тоа однесување на мачката го означува **човековото галење:** (фраз.) *се умилкува како маче* = се гали за да добие нешто.

Грациозноста во движењето и смислата за игра се во основата на фигурата која ја означува **човековата љубов за својот пород:** (посл.) *Дете мало ет како кучето и мачето* = Малите деца се многу мили; (посл.) *Куче, маче, теле, јагне, рипче, врапче и дете – сите се мили дека се мали* = Малите деца се многу мили.

Човекот ја сака мачката но токму таа негова љубов се користи во фигури кои означуваат **љубомора:** (посл.) *Мачка и жена на заем не се давет* = (вар.) *Мачка на заем не се дава, а не жена* = Мажот не треба да ја остава својата жена на друг маж кој може да ја заведе.

§ 22. Мачката е суштество кое сака да се гали но не и да се тормози. Понекогаш, сакајќи да се ослободи од разните тормозења, таа може да му наштети на човекот.

Мачката може да **гребе** и таа нејзина особина е искористена **како загатка за капина** во неколку гатанки: (гат.) *Да е ортома, не е ортома, да е мачка не е мачка, и пак има нокти* = Гатанка за капина со трњето на неа; (вар.) *Д'га, д'га како јаже, гребе, гребе како мачка; да е јаже, не е јаже, да е мачка не е мачка* = Гатанка за капина; (гат.) *Се оптегнала како ј'же, драпна како маче* = Гатанка за капина; (вар.) *Д'лга е, змија не е; нокти имат и драскат како мачка, а мачка не е, шчо е* ? = Гатанка за капина; (гат.) *Зелено како гушчер, не е гушчер; д'лго како ј'же не е ј'же, драскат како мачка, не е мачка* = Гатанка за капина; (гат.) *Мотовила вила, по гора се вила, стегвит како ј'же, драскат како маче* = Гатанка за капина.

Гребењето на мачката се користи за означување на:

дивост: (фраз.) *дива како мачка* = е многу непристапен во однесувањето; (фраз.) *гребе како мачка* = знае да се одбрани;

опасност: (фраз.) *опасен како мачка* = знае успешно да се одбрани; (фраз.) *купува мачка во вреќа* = купува нешто на невидено; (посл.) *Мачка во вреќа не се купува (ни се продава)* = Човек треба добро да обмисли некоја работа пред да почне да ја прави; (интер.) *Не сум мачка та да те драснам* = Изразување уверување на говорникот дека не треба соговорникот да се плаши од него; (посл.) *Господ не е мачка, веднаш да го фани за очи/да те драпнит одеднаш* = Господ не ги суди луѓето на брзина;

подмолност: (посл.) *Рани мачка да те дрца* = Честопати човек е измамен од оние на кои им помагал и им верувал; (посл.) *Жена и мачка едно се: ти је мазниш, та ќе те драпнит* = Жените се непредвидливи во своите постапки.

§ 23. Човекот е амбивалентно суштество, со антагонистички чувства и ставови, па затоа честопати тој може и непријателски да се однесува кон мачката. Како што понекогаш човекот се служи со тепање како надмината метода во подучување на своите деца, така и истата постапка спрема мачката станала **фигура на соодветност на средствата спрема целта:** (посл.) *Според мачката и стапот* = Средствата треба да бидат соодветни на целта.

Доколку нема воспитна функција, тепањето станува неоправдано, цел за себе, **фигура за тепање**: (фраз.) *претепа* некого *(на мртво) како мачка* = тепа некого многу; (интер) *Што се влечеш како претепана мачка* = Прашање упатено до соговорникот за тоа зошто е толку бавен; (интер.) *Ќе те пребија като маче* ! = Закана до соговорникот со тепање.

Човековото негативно однесување кон мачката понекогаш има оправдување и во некои верувања. Така, се верувало дека доколку трудна жена се породи а веднаш потоа се породи и домашната мачка, тогаш требало да се фрлат мачињата затоа што не било добро за бебето тие да бидат во иста куќа. Оттаму и следното верување-пословица кое станало **фигура на несовршенство на првично изведената работа:** (вер.) и (посл.) *Првите мачиња се фрлаат во вода* = Кога се зафаќа со нешто ново човек може и да не го сработи добро.

Токму таквите верувања како форма на аналогно мислење биле и ограничувачки во однесувањето на луѓето кон мачките: (вер.) *А пак која жена кошка со нога, мачка или куче, кога је трудна, на детето ќе му порастат во снагата мачкини и кучкини влакна, најпоеќе ќе имало влакна во плеќите и од тој себеп плачело и болно било детето;* (вер.) *Кој отепал мачка, ако насоли изварка/ сирење или друго нешто, ќе му се смрдело и ќе му црвосало.*

3. СЕМИОЛОШКА ДЕФИНИЦИЈА НА МАЧКАТА

§ 24. Семиолошката дефиниција на мачката ги содржи оние признаци кои се карактеристични за мачката или пак се јавуваат најмалку во по две единици со фигуративно значење:

ПОЗИТИВНИ	НЕОДРЕДЕНИ	НЕГАТИВНИ
1. Мачката симболизира лица од женски пол и посебно девојки	12. Лижењето на мачката има предвидувачки карактер	15. Мачката е колнета
2. Возраста на мачорот симболизира искуство	13. Мустаќите на мачорот симболизираат само обична физичка особина	16. Мачката е негативен предзнак
3. Физичката издржливост на мачките симболизира биолошки силно суштество	14. Лежењето на мачката претстава метеоролошки и економски предзнак	17. Мачката е симбол на лицемерие
4. Оближувањето на мачката симболизира задоволство		18. Црната мачка носи несреќа
5. Подвижноста на мачката симболизира вешти и снаодливи луѓе		19. Очите на мачката издаваат направено лошо дело
6. Прикраднувањето симболизира нечујно движење		20. Предењето на мачката е знак за барање
7. Ловењето на мачката симболизира добар и умешен ловец		21. Лежењето на мачката симболизира лежарење

8. Односот меѓу мачките и глувците симболизира однос на хиерархија и ред во општеството		22. Произведувањето звук симболизира нешто неважно
9. Фасцинираноста на мачката од рибите симболизира проникливост		23. Односот на мачките кон глувците симболизира однос меѓу ловец и жртва или пак однос меѓу половите
10. Упатеноста на мачката кон млекото симболизира претпазливост		24. Односот меѓу мачките и глувците/ кучињата симболизира антагонистички однос меѓу луѓето
11. Умилкувањето на мачката спрема човекот симболизира галење		25. Односот меѓу мачките и глувците симболизира несовпаѓање меѓу желбите и интересите на поединецот и на другите
		26. Фасцинираноста на мачката од рибите симболизира недостиг на одлучност
		27. Фасцинираноста на мачката од рибите симболизира неискреност
		28. Исхраната на мачката симболизира голем јадач и алчно суштество

		29. Нагонот на мачките за размножување симболизира голем сексуален нагон
		30. Нагонот на мачките за размножување симболизира човечка пролиферација
		31. Гребењето на луѓето од страна на мачката симболизира дивост
		32. Гребењето на луѓето од страна на мачката симболизира опасност
		33. Гребењето на луѓето од страна на мачката симболизира подмолност
		34. Тепањето на мачката од страна на човекот е фигура на тепање

Како што се гледа од семиолошката дефиниција, од **вкупно 34 (триесет и четири) признаци** некои признаци се повторуваат затоа што еден ист семиолошки признак (фигура) може да носи различни знаења. Семиолошката дефиниција нѝ покажува понатаму дека поголемиот дел семиолошки признаци (20) потекнуваат од денотативните референцијални признаци додека еден малку помал дел (14 признаци) припаѓаат на конотативните референцијални семи на мачката (сп. ги признаците под броевите: 1, 2, 3, 4, 12, 14, 17, 18, 20, 21, 22, 29, 30 и 34).

По својата конотација, **11 семиолошки признаци се позитивни, 3 признаци се неодредени и 20 признаци се негативни**. Од дефиницијата произлегува дека **кај мачката преовладуваат негативните признаци**.

Преку анализа на семиолошката дефиниција на мачката доаѓаме до следниот заклучок: **семантиката на семиолошките признаци во голема мера се совпаѓа со симболиката на мачката во етносемиотиките.**

Дали од негативната референтна вредност на мачката произлегла и нејзината идентификација со жената во машките општества што ние ги познаваме не може со сигурност да се каже. А таа идентификација нашироко е присутна на пр. во митологијата или во уметничкото творештво. Во обичниот јазик наоѓаме траги во називот *мaчe* кој се користи како хипокористик во македонскиот јазик, додека терминот *мачор* има сексуална конотација на машки полов орган (сп. ја фраземата *си го омрси мустакот*). На крајот ќе приведеме и еден мачоистички виц кој се заснова на посочената женска идентификација:

(виц). *Зошто се зборува дека мачките се сурови и превртливи ? – прашува младата сопруга. – Затоа што е тоа така, маченце мое ! – одговара младиот сопруг.*

БИБЛИОГРАФИЈА

ВЕЛЈАНОВСКА, К.: *Фразеолошките изрази во македонскиот јазик* (*со посебен осврт на соматскта фразеологија*), (необјавена докторска дисертација), Филолошки факултет, Скопје, 1998, 173 стр.

CHEVALIER, J. & GHEERBRANT, A.: *Dictionnaire des symboles, (mythes, rêves, coutumes, gestes, formes, figures, couleurs, nombres),* Robert Laffont-Jupiter, Paris, 1982, (1 изд. 1969), 1060 стр.

CLEBERT, Jean-Paul: *Bestiaire fabuleux*, Editions Albin Michel, Paris, 1971, 459 стр.

КИТЕВСКИ, Марко: *Фолклорни бисери*, Македонска книга, Скопје, 1988, 277 стр.

ЈОВАНОВСКИ, Апостол Поп: *Македонски народни пословици*, Издание на авторот, Скопје, 1971, 63 стр.

КАВАЕВ, Филип: *Народни пословици и гатанки од Струга и Струшко*, Институт за македонски јазик, Скопје, 1961, 189 стр.

Македонски народни умотворби. Том IV, книга 1: Пословици, (во редакција на Х. Поленаковиќ, К. Пенушлиски), Кочо Рацин, Скопје, 1954, 302 стр.

ПЕНУШЛИСКИ, Кирил: *Пословици и гатанки*, Македонска книга, Скопје, 1969, 259 стр.

ПЕНУШЛИСКИ, Кирил: *Малешевски фолклор* IV, МАНУ, Скопје, 1980, 431 стр.

PONT-HUMBERT, Catherine: *Dizionario dei simboli, dei riti e delle credenze,* Editori Riuniti, Roma, 1997, (1 изд. 1995), 259 стр.

Речник на македонскиот јазик (со српскохрватски толкувања), (редактор: Б. Конески, составувачи: Т. Димитровски, Б. Корубин, Т. Стаматоски), Институт за македонски јазик "Крсте Мисирков", Скопје, Том I-III, 1961-66, 519 + 595 + 606 стр.

ЦЕПЕНКОВ, Марко К.: *Македонски народни умотворби. Книга осма: Пословици. Поговорки, гатанки, клетви и благослови,* (редактирал: Т. Саздов), Македонска книга, Скопје, 1972, 343 стр.

ШАПКАРЕВ, Кузман А.: *Одбрани страници*, (приредил: М. Китевски), НИО "Студентски збор", Скопје, 1989, 237 стр.